

د افغانستان د سرچینو د دهلیز پراختیا:

د سرک اجرایی لندیز

1. سریزه

په ټولو موسمونو کې د کارونې وړ لارې او سرکونه د سرچینو دهلیز لپاره خورا مهمې دي، په ځانګړې توګه د دهلیز په لومړنیو کلنو کې. د لومړنیو تولیداتو صادرون او یا د کورني استعمال لپاره د هغوي ویش (د بیلګې په ډول تصفیه شوي پټرولي تومحصولات) به تر ډېره په لویو ملي لارو او سرکونو اتکاء ولري. په عین وخت کې د اورګاډیو په پرتله د سرکونو اسانه لاس رسي او کلیوالو سیمو سره اړیکه او د بریښنا په پرتله چټک مهالویش ته په پام سره ممکن سرکونه د سرچینو د دهلیز د زېربنا د پانګونو تر منځ د پراخه ودې لپاره لنډمهاله او منځ مهاله پوتانسیا لپاره برابر کړي. لارې یا سرکونه د کانونو د فعالیتونو، د بریښنا د شبکې د خدماتو او فابریکو او صادراتي مارکیټونو ته د کانونو د محصولاتو د لیرد لپاره اړین ګڼل کېږي. د ۲۰۰۲ کال راهیسې د لارو یا سرکونو په شبکې کې د پام وړ پانګونه ترسره شوی ده. د اقداماتو ډیره برخه د کلیوالي، ښاري سرکونو او ولایتي او ملي لارو د فریګي حالت په بڼه کولو متمرکز پاتې شوی ده. د سرچینو د دهلیز په یو شمېر برخو کې نوي جوړ شوي سرکونه، او ځینې نور یې نوي سرکونه لري خو د دوي اړیکې سره پرې دي. د پخوانیو ساتل او د ورسټنیو بشپړول به د دغه دهلیز لپاره حیاتي وي.

2. ګډ موضوعات: عملیات او حفظ و مراقبت

د کلنو راهیسې د لارو یا سرکونو په سکتور کې په سخته او نرمه بڼه د پام وړ پانګونې شوی دي. خو د دې زېربناوو د سست حفظ و مراقبت له امله د هغوي څخه ګټې د خطر سره مخامخ دي. خرابې لارې د لیرد بیې په څرګند ډول لوړوي او له همدې امله ټولنیز-اقتصادي پرمختګونه زیانمن کېږي. په یو مناسب اداري او حقوقي چوکاټ ولاړ د حفظ و مراقبت د اغیزمند میکانیزمونو د نشتون امله د لارو یا سرکونو پراختیا او بیا جوړونه کېدای شي کومه ګټه ورنکړي. اداري او پروسیجري ریفورم باید ترسره شي تر څو دغه ګټو ته پراختیا ورکړل شي. په ځانګړې ډول، د دهلیز لپاره د ارتباط مهمې لارې یا سرکونه به د باور وړ اوږدمهالي حفظ و مراقبت ته اړتیا ولري.

له یوې خوا، یوه مثبتې وده د افغانستان د بیا رغاونې صندوق د عملیاتي او حفظ و مراقبت کرکې (ARTF O&M Funding Window) توافق دی. بل دولت له خوا د حفظ و مراقبت په خاطر د نورو پیسو د برابرولو لپاره په نفتي موادو باندې د ماليې منظوري ده چې له امله به یې د لارو یا سرکونو د حفظ و مراقبت لپاره د ټول ګټو یا فواید عامې وزارت بودیجه کوم چې مخکې ډیره لږه یعنې تقریبا 25 میلونه ډالره وه، به د پام وړ زیاتوالي ومومي.

خو دې بودیجې ته د لاس رسي (د ای آر ټي اف په قضیه کې) او په اغیزمند ډول د هغې کارونې لپاره باید یو شمېر اداري ننګونو ته پام وشي. پدغه ننګونو کې دا لاندې شامل دي:

- د عملیاتي سکتور د واضح او منل شوي ستراتیژۍ نه شتون (د سرکونو د ادارې او د سرکونو د صندوق په اړه د توافق لیک نامعلوم وضعیت په ګډون)
- د تمویلونکو ضعیفه همغږي او د معلوماتو شریکول
- د سرک جوړونې یو ضعیفه کورني صنعت
- د ولایتي حفظ و مراقبت ځانګې، پي اي يو ګانو په وسیله د حفظ و مراقبت کار ترسره کول
- د تجهیزاتو، بودیجې، تخنیکي وړتیاو او اداري ظرفیتونو نه شتون

د لومړني ننګونې د منځه وړلو لپاره کار پیل شوی دی. د ټول ګټو یا فواید عامې وزارت لخوا د حفظ و مراقبت د ستراتیژۍ یوه طرحه جوړه شوی ده، که څه هم چې دغه طرحه د ډیرو ننګونو سره یوځای ده. د نړېوال بانک او ای اې ټي اف پروژې (AIF) دا

دا سند د Executive Summary - Afghanistan Resource Corridor Development ده چې لیاوالو کسانو ته د یو خدمت په توګه وړاندې کېږي. د اختلاف په صورت کې د دې سند انګلیسي متن ته غوره توب ورکول کېږي.

Project) لخواه د تخنیکي مرستو د کارونې په ګډون د مرستندویو د ملاتړ بېلابېلې برخې د دې ستراتیژۍ د غښتلتیا او عملي کیدلو لپاره چمتو کيږي. د افغانستان د بیا رغاونې صندوق کړکی (ARTF window) ته د لاس رسې لپاره به دا اړینه وي چې دغه کار ۲۰۱۳ کال د اګست یا سپتمبر میاشتې پورې بشپړ شي. د دغه کارونو بشپړونه باید د لومړیتوبونو په سر کې ځای ولري.

پدې برسېره، د دې کار د ترسره کولو لپاره دا مهمه ده چې پېچلتیاوې کمې او د سترو نوښتونو څخه ډډه وشي، څو په اداري وړتیا باندې زیات بوج رانشي. د عملیاتو او حفظ او مراقبت ستراتیژۍ (O&M Strategy) طرحه او پلي کیدنه باید بدلونونو ته اجازه ورکړي، پدې معنا چې زده کړه وشي او بیا د هغوي پر بنسټ موډلونه عیار کړای شي. تدارکات، مالي مدیریت او خونديتوبونه ځانګړې پاملرنې ته اړتیا لري ترڅو ډاډ تر لاسه شي چې ناټکل شوی ځنډونې مهم کارونه ونه ځنډوي.

په ټولیز ډول، بیا د مهم سرکونو د حفظ و مراقبت وړتیا رامنځته کولو لپاره د سرچینو دهلیز پلان د چټک او پام وړ ریفورم یا سمونونو غوښتنه کوي. د دې موخې تر لاسه کولو لپاره یوه عملي لاره دا ده چې د عملیاتو او حفظ او مراقبت چارې د قراردادونو په وسیله ترسره شي او په تدریجي ډول د حفظ و مراقبت په ځواک باندې اتکاء راکمه شي او په عین حال کې د سرک جوړونې کورني صنایع پراختیا هم ومومي. دغه چاره باید د هیواد تر ټولو مهم سرک سالنګ او اړونده شبکې د عملیاتو او حفظ او مراقبت د قرار د څخه پیل شي.

3. د هندوکش څخه تیریدونکي برخه (د سالنګ لار او فرعی سرکونه)

دا دهلیز د هیواد یو خورا مهمه لاره جوړوي چې د کابل څخه سالنګ ته غزیډلی ده. دلته د کانونو لپاره په ستري کچې پانګونې شتون نلري، خو د کابل څخه تر مزار شریف پورې د شمال-جنوب ترافیکي دهلیز د پرائیستي ساتلو لپاره خورا مهم دی او د شمال او جنوب د پانګونو لپاره د صادراتي لارو اضافي انتخابونه منځته راوړي. په عین وخت کې د سالنګ لار د افغانستان یو تر ټولو مهم سرک دی. د دې پراختیا، بیارغونه او د کارونې وړ ساتل د شمال او جنوب تر منځ د اړیکو د تامین لپاره اړینه ده. یاده لار د لاندې ننگونو سره مخ ده:

- دغه مهمې لارې په تېرو لسو (۱۰) کلنو کې ډېر لږ لومړیتوب لرلي دي.
- ډېرې لارې د ترمیم چارې یې تر سره شوي دي
- د خدماتو کچه یې په تدریج کمه شوی ده
- د ټول ګټو وزارت د سالنګونو د حفظ او مراقبت د اوسني واحد وړتیا بسنه نه کوي
- د ټول د فعالیت سره د خونديتوب جدي موضوعات
- د ټول لپاره د بریښنا او هوا اسانتیاوې نیمګړې دي
- د ټول او د واورې د ګالریو څخه د اوبو ویستني سیستم ضعیف
- نوي ټول زیات وخت ته اړتیا لري (تمویلونه او جوړونه یې)

په ۲۰۱۲ کې د نوي ټول او د سرک د برخو لپاره د عملي کیدنې مطالعات بشپړ شو او د دولت او پراختیایي ټولني ترمخ د غوره شوي انتخاب د تمویل په هکله خبرې اترې روانې دي. د دوشې څخه تر بامیانو پورې یوه فرعي لار او وروسته تر هغې پخپله د ټول رغاول.

د دغه مقصد د تر لاسه کولو لپاره باید دا لاندې ګامونه پورته شي:

- د ټول د ترمیم او د پل مټک-شپیر لارې په ګډون د شپېر- دوشې لارې داوطلبې او جوړونه او همدا رنگه د حفظ و مراقبت مدیریت څو چې د نیمګړتیاوو د لیرې کولو لپاره ټاکلي وخت ختمیږي
- د ټول، ګالریو او د ټول د سرک د بشپړې بیا رغاونې ډیزاین او داوطلبې اسناد
- د دغه بشپړې بیا رغاونې داوطلبې او قرارداد لاسلیکول

- بېرني طرز العملونه چې د پانگوالو د پانگوني لپاره په چټکه د ترتيباتو نيولو په برخه کې وکارولې شي؟ (بيا به هم د تدارکاتو پروسه وخت ونيسي!)

4. د شمال د تیلو او گازو برخه

شمالي دهليز به د امو سیند څخه د تیلو او گازو د تولیداتو د لیرد سره مرسته وکړي. د سرکونو دغه برخې به د تیلو او گازو د اسانتیاوو د ترانسپورت اړتیاوې هم پوره کړي. په راتلونکي کې د افغان تاجیک د تیلو او گازو حوزې سره نښلیدنه هم په پام کې ده.

الف) د لاري يا مسير ټاکل

هغه سرکونه چې شمالي دهليز کې په فوري ډول د تیلو او گازو په ساحو اغیزه لري، د ۷۶ الف برخه هغه سرکونه چې د لاندې سیمو ترمنځ دي په گوته کوي:

1 مسیر: اندخوي، شیرغان، مزارشريف، دوشي، څخه تر کندز او کابل

2 مسیر: د ميمني او قيصار له لاري د اندخوي څخه تر هرات پوري

3 مسیر: د گاونډيو هيوادنو سره نښلیدل: د حیرتان له لاري ازبکستان ته، د اقبيني له لاري ترکمنستان ته او د هرات له لاري ايران ته.

ب) د سړک وضعیت

د ۲۰۱۲ کال د مئي تر میاشت پوري د اندخوي، مزارشريف او کندز ترمنځ د ۱ مسیر برخې پدې وروستيو کې رغول شوي دي. په الف ۷۶ کې کارونه د هرات شمال ته رسيدلي څو اندخوي او هرات سره ونښلوي. د الف ۷۶ دغه برخه د حفظ و مراقبت يو قرار داد ته اړتيا لري چې د سړک څخه د کتي اخیستلو موده وساتي يا اوږده کړي، په ځانگړي ډول کله چې توقع دا ده چې گن شمېر د تیلو ټانکري به دغه مسیر وکاروي.

ج) مهمې برخې

د امو سیند له حوزې څخه د تیلو او گازو استخراج د اندخوي او مزارشريف سړک استراتیژیک اهمیت خورا زیات لوروي. هغه برخې چې د گاونډي هيوادنه سره نښلوي، د صادراتو د مجرا لپاره ډیرې زیاتې مهمې دي. د مزار شريف او کندز ترمنځ برخې لا زیاته پراختیا به هغه مهال نوره هم مهمه شي که چېرې په افغان-تاجیک حوزې کې د پام وړ موندنې وشي.

5. د جنوب شرق د مسو برخه

په جنوب شرق کې مس تر ټولو مهم منرال دی. ذخایري تر ډیره په عینک، شمالي عینک او زرکشانو کې موقعیت لري. نو پدغه اساس د سرکونو هغه دهليزونه چې په یادو سیمو کې کارول کېږي باید ورغول شي او د حفظ او مراقبت لپاره یې یو میکانیزم رامنځته شي. تر ټولو مهمه اړتیا د طورخم – جلال اباد سړک پراختیا او رغاونې چټک کول دي.

الف) د لاري يا مسير ټاکل

1 مسیر: له عینک څخه طورخم ته د جلال اباد له لاري. د دې مسیر ډیرې برخې د الف ۱ ملي لوی لار (A1 national highway) چې پاکستان سره نښلي، لاندې راځي.

2 مسیر: عینک، میدان شهر، هاجیک، ایشپشته، دوشي، مزارشريف.

3 مسیر: له کابل څخه کندهار ته د زرکشانو له لاري.

ب) د سرک وضعیت

داسې په پام کې نیول شوي چې پورته یاد شوي ټول مسیرونه به په پاڅه سرکونو مشتمل وي. د ایټالیا دولت د میدان شهر، حاجیګک – شبر ترمنځ سرک د پراختیا قرارداد ترسره کړی او هیله دا ده چې دغه کار به د ۲۰۱۵ کال د مارچ میاشتې پورې بشپړ شي. تر ټولو مهم او لنډ مسیر د کابل څخه طورخم او له هغه ځایه پېښور ته دی. د اسیایي پراختیایي بانک لخوا د کابل او جلال اباد تر منځ د یو نوي برخي جوړونه تر کار لاندې ده. په پاکستان کې، د امریکا دولت ژمن دی چې د طورخم – پېښور ترمنځ سرک ته پراختیا ورکړي.

یواځې د طورخم – جلال اباد سرک د یوې ضعیفې اړیکې په حیث پاتې کېږي. که چېرې په پراخي کچې معدني مواد د پاکستان له لارې صادر شي دغه مسیر به په اسانې سره وتړل شي، او په حقیقت کې د دې برخې د رغاونې ارزښت په دواړو خوا کې راکم کړي. د پاکستان دولت د دې برخې د رغاونې سر بېره په ځینو ځایونو کې د فرعي لارو په اړه توافق کړی دي. خو کار سوکه پاتې شوی او د دې لارې اهمیت ته پام سره باید چې نور پراختیایي شریکان تمویل ته غاړه کېږدي څو د جوړونې کار یې گړندې کړی شي.

6. د شمال - جنوب د انرژي (بریننا) او پولادو دهلیز

دا دهلیز به تر ډېره د حاجیګک د اوسپني کان، د دره صوف د ډبرو سکاره او بریننا سټیشن او د پولادو فابریکه، ایشپشته حرارتي سکرو او بریننا سټیشن او د دره صوف او ایشپشته څخه حاجیګک، دشت برچي ته د میدان شهر او یا چمتلي ته د پل مټک له لارې د لینونو یا تارونو غیزیدلو لپاره وکارېږي.

الف) د لارې یا مسیر ټاکل

1 مسیر: د دره صوف، شیبیر، حاجیګک او میدان شهر له لارې د مزار شریف څخه تر کابل پورې. همداراز یاد مسیر به د امو سیند او بامیانو څخه کابل او جنوب ته د کرهنیزو محصولاتو د ویش او همدارنګه د شمال شرق څخه شمال ته د تولیدي محصولاتو د لېږدولو د دهلیز په ډول وکارول شي.

2 مسیر: د دوشي، ایشپشته او شیبیر له لارې د مزار شریف څخه تر حاجیګک پورې

ب) د سرک وضعیت

ډېرې برخې یې د جوړیدلو لاندې دي او یا هم بیارغاونې ته اړتیا لري.

ج) مهمې برخې

د ۱/۲ مسیرونو بشپړیدل به د دې دهلیز په اوږدو کط د پانګونو د پیل لپاره مهم وي. پدې دهلیز کې د پلان شوي اورګاډي د پټلې په جوړولو سره به د اورګاډیو په وسیله د بارونو لېږدول و هڅول شي (په سرکونو به د توکو دلیردول راکموي)، په خانګري ډول د سترو حجمونو لېږدول، او د ټولې برخې د ودې لامل به وګرځي. پدې سره به د پام وړ ګټې پراختیا ومومي، په خانګري ډول د فرعي برخو په پراختیا سره (د پولادو په فابریکې کې د پانګونې له لارې).